
Gabriela Stieber, Consolidated Intelligence Reports. Psychological Warfare Branch Military Government Kärnten 1945 bis April 1946. Eine Quelledition zur Geschichte der britischen Besatzungszeit in Kärnten. Klagenfurt, Verlag des Kärntner Landesarchivs, 2005 (Das Kärntner Landesarchiv 32), 456 strani.

Gabriela Stieber, Die Briten als Besatzungsmacht in Kärnten 1945-1955. Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs, 2005, 396 strani.

Ob priložnosti avstrijskega leta spominjanja 1945-1995 (konec 2. svetovne vojne, podpis avstrijske državne pogodbe, pristop Avstrije k Evropski uniji) je Gabriela Stieber objavila v Založbi Koroškega deželnega arhiva razpravo o britanski zasedbeni oblasti na Koroškem (1945-1955) in jo dopolnila še z izdajo ustreznih virov za čas od maja 1945 do aprila 1946. Znanstvena obdelava te tematike je bila že zdavnaj potrebna. Tako so na primer že pred desetimi leti bile objavljene analize zasedbenega časa za zvezne dežele Tirolsko/Predarlško (Klaus Eisterer), Gornjo Avstrijo (Kurt Tweraser) in tudi za (avstrijsko) Štajersko (Siegfried Beer, izd.), ki vse v veliki meri vključujejo vire vsakokratne zasedbene sile.

V dosedanjih publikacijah, ki obravnavajo povojni čas na Koroškem, britanska zasedbena politika (z izjemo Roberta Knighta, pa tudi Augusta Walzla oziroma v zadnjih mesecih poročila Avstrijske komisije zgodovinarjev) domala ni predmet razmišljanj. (Projekt o koroških Slovencih 1945-1955, ki ga je izvedel Avguštin Malle v sodelovanju z Brigitte Entner, žal še ni objavljen). To dejstvo preseneča, ker prav publikacije, ki govorijo o koncu vojne in o povojnem času, opozarjajo na vlogo Britancev v mejnem vprašanju. Posebno mesto ima v njih seveda opis t.i. "tekme" britanske in jugoslovanske vojske 8. maja 1945 za zasedbo Celovca oziroma Koroške. Zanimanje za nadaljnje aktivnosti Britancev pa popusti v trenutku, ko postane britanska pozicija nesporna in ko zapustijo Koroško jugoslovanske enote.

Gabriela Stieber se je že pri svojem delu o begunskih taboriščih na Koroškem in na avstrijskem Štajerskem po 1945 (objavljeno 1999) začela intenzivneje ukvarjati z britansko vojaško vlado na Koroškem in z arhivalijami, ki jih hrani predvsem The National Archives (prej Public Record Office = PRO) v Londonu. Sledil je projekt o Britancih kot zasedbeni sili na Koroškem, ki ga je financiral avstrijski Sklad za pospeševanje znanstvenih raziskav. Dopolnjeni in predelani rezultati tega projekta so sedaj dostopni kot publikacija. Obenem je Stieberjeva objavila edicijo virov, ki so pomembni za ta čas.

"Consolidated Intelligence Reports" (= CIR) so zbirna poročila, zbrana in sestavljena s strani Psychological Warfare Branch - British Units/Austria. Osnova za te CIR so bila tedenska pisna poročila posameznih častnikov o situaciji na njihovem konkretnem službenem področju. Naslovniki "Consolidated Intelligence Reports", ki so nastala na opisan način, so med drugimi bili: v Avstriji stacionirane divizije, poveljstva British Troops for Austria, britanska vojaška vlada v Avstriji, britanski zastopniki pri zavezniški komisiji, pa tudi britanski Foreign Office v Londonu. Tudi poveljstvo sil Združenih držav v Avstriji je dobivalo kopijo. Ta poročila so bila pomemben informacijski vir pri tekočih odločitvah. Prva poročila so imela dočetka julija 1945 ime "Austria Report" in so zadevala izključno Koroško. Šele nasledno s Prvo kontrolno pogodbo (4. julija 1945) in popolnim prevzemom Štajerske

(24. julija 1945) so nastala "Consolidated Intelligence Reports", ki so presegala Koroško in vključevala tudi Štajersko in Dunaj. Do 21. aprila 1946 je nastalo vsega 49 poročil, 46 jih je objavljenih v ediciji virov Gabriele Stieberjeve.

Poročila sama so standardizirana in zajemajo v delih, ki govorijo o Koroški, na prvem mestu običajno izčrpno poročilo o dogodkih in težnjah v vrstah koroških Slovencev, sledijo poročila o denacifikaciji in odprtih mejnih vprašanjih. Natančno so nadalje opisane in preverjene politične stranke in mladinske organizacije, reakcijam prebivalstva na razne ukrepe posvečajo posebno pozornost. Poleg političnih so poročevalci opisali tudi gospodarske in socialne razmere v deželi. Večini poročil so priložene priloge kot na primer programi strank ali spomenice in tudi analize o gospodarskem položaju.

Kakorkoli razveseljiva in važna ta edicija virov za nadaljnje raziskave o koroški povojni zgodovini že je, ima le eno odločilno pomanjkljivost. Manjkata obširen uvod in kritična obravnava virov. Tako na primer manjka izrecno opozorilo, da v ediciji objavljeni viri niso integralni, temveč da so objavljeni le tisti deli, ki zadevajo Koroško. Nadalje manjka, in to je mnogo huje, razmišljanje o poročilih, skratka njihova kritična obravnava. Naj navedem primer: V CIR najdemo rubriko z naslovom "Rumours", v kateri poročevalci obravnavajo govorice, ki so krožile med prebivalstvom. Pa tudi v "serioznih" delih poročil najdemo vedno spet govorice, ki so jih častniki zbrali in jih deloma ocenili kot resnico, dejstvo. Stieberjeva natančneje ne pove, kako so posamezna poročila nastala, oziroma pod kakšnimi pogoji so britanski častniki prišli do svojih informacij. Važno vlogo so pri tem imeli informatorji in - zaradi jezikovnih pregrad - predvsem prevajalci. Ti so informacije lahko izločevali in jim pripisovali različno težo. Ob tem Stieberjeva sama citira v drugi od nje objavljeni knjigi izjavo tedanjega varnostnega direktorja za Koroško, polkovnika Stossierja, iz januarja 1946 (str. 329). Stossier je v njej kritiziral dejstvo, da so bili številni ljudje, s katerimi so Britanci imeli družabne stike, bivši nacionalsocialisti, podobno da je bilo z mnogimi prevajalci, ki so jih zaposlovali Britanci. Te osebe so posredovale Britancem čisto svojstveno gledanje na probleme, s katerimi je bila soočena dežela - eden bistvenih problemov je bila nova ureditev sožitja med obema etničnima skupinama na Koroškem.

Kako pomembno je upoštevanje teh okoliščin (in številnih drugih) pri vrednotenju virov britanske vojaške vlade, dokumentirajo med drugim dogajanja okoli Geralda Sharpa. Gerald Sharp je bil vodja "Information Services Zone Unit" in v tej funkciji tudi glavni odgovorni za izdajanje "Koroške kronike". Sharp je gojil zasebne stike s slovenskimi begunci in koroškimi Slovenci, predvsem krščanske orientacije. V prvi (uničeni oz. s strani Britancev umaknjeni) izdaji Albuma Koroške pa je našel tudi besede priznanja in občudovanja za oborožen odpor koroških Slovencev in slovenskega naroda sploh. Na osnovi številnih osebnih pogovorov si je ustvaril bolj diferencirano gledanje o "slovenskem problemu", ki se je močno razlikovalo od onega vojaške vlade na Koroškem. Čeprav ni bil prijatelj Osvobodilne fronte, ni dvomil, da si je OF osvojila med slovensko govorečim prebivalstvom priznanje in podporo. Zato je kritiziral odnos britanske vojaške vlade in koroške deželne vlade, ki sta zanimali to podporo. Britanske oblasti na Koroškem so Sharpu nato očitale preveliko pristranskost in ga konec leta 1947 odpustile. Njegova poročila o slovenskem vprašanju pa pričajo o nekem distanciranem kritičnem interesu in se v marsičem razlikujejo v oceni od večjega števila britanskih poročil o slovenski problematiki.

Manjkajoče kritično vrednotenje tega fonda virov je tem bolj nerazumljivo, ker Stieberjeva v knjigi "Britanci kot zasedbena sila na Koroškem 1945-1955" spet in spet opozarja na nedoslednosti, ne da bi jih analizirala in interpretirala v imenovani knjigi ali v ediciji virov.

Monografija "*Britanci kot zasedbena sila na Koroškem 1945-1955*" je, kot omenjeno, publiciran rezultat projekta, finansiranega s strani Sklada za znanstvene raziskave. Stieberjeva v uvodu knjige opozarja, da njeno delo temelji v večji meri na britanskem arhivskem materialu in obenem navaja tiste fonde PRO, ki so relevantni za koroško povojno zgodovino. V znanstvenem aparatu (seznamu virov) samem pogrešamo eksplicitno navajanje provenience virov. To tembolj začudi, ker Stieberjeva uporablja tudi gradivo Avstrijskega državnega arhiva. Seznam literature sam pa je spet strukturiran, obsežen in upošteva tudi najnovejše publikacije o povojnem času in času zasedbe. Uporabo monografije kot edicijo virov olajšuje obsežen indeks osebnih in krajevnih imen. Besedilo poživljajo reprodukcije in obsežna raba slikovnega materiala. Večji del uporabljenega slikovnega materiala je iz Koroškega deželnega arhiva, reprodukcije pa so iz fondov PRO.

Kratko o vsebini publikacije. V prvem poglavju Stieberjeva opisuje strukturo britanske vojaške vlade in njeno preoblikovanje v "Civil Liaison", v drugem poglavju razpravlja o vojaškem in političnem položaju na Koroškem neposredno po končani vojni do Prve kontrolne pogodbe. Tretje in najboljširnejše poglavje naslavlja s "Kontrola in nadzorovanje javnega življenja". V njem obravnava najrazličnejša področja: obnovo političnih strank in organizacij na Koroškem pred novembrskimi volitvami (25. 11.), problem vojnih ujetnikov, Displaced Persons in begunce, varnostnopolitična vprašanja, denacifikacijo, obnovo sodstva, gospodarsko infrastrukturo, šolstvo, oskrbo in prehrano prebivalstva, zdravstvo in socialo ter kulturo. V četrtem poglavju razčlenjuje in obravnava odnos Britancev do koroških Slovencev. V zadnjem poglavju končno Stieberjeva opisuje vsakdan v času zasedbe, ki je potekal nekako med prepovedjo fraternizacije, rekviriranjem in končno legalnim bratnjem. Kot dodatek objavlja štiri dokumente: poročilo Martina Herza o političnih razmerah na Koroškem iz julija 1948; poročilo o repatriaciji sovjetskih državljanov iz maja 1945; seznam funkcionarjev OZNE iz aprila 1946 in refleksije Sira Geoffreya Wallingerja o koncu zasedbenega časa iz decembra 1955.

Časovno težišče Stieberjeve je prvo leto zasedbe oziroma čas do sklepa Druge kontrolne pogodbe (junija 1946). To utemeljuje v uvodu predvsem s situacijo, s katero je bila soočena na osnovi virov. Medtem ko je prvo zasedbeno leto v Public Record Office obsežno dokumentirano, so fondi za naslednja leta vedno redkejši. Tako postavitev časovnega težišča kot tudi vsebinska razčlenitev dopuščata domnevo, da imamo pri imenovani knjigi bolj opravka z nekakšnim povzetkom relevantnih virov v fondih PRO kot pa z analizo britanske zasedbene politike. Domnevo potrjujejo dolgi citati (v originalu), ki venomer prekinjajo tekst. Ta tehnika pisanja bi bila lahko povsem legitimna, če bi jo bila avtorica v uvodu kot tako tudi definirala. Včasih je kar težko razločevati med čistim navajanjem dokumentov - in s tem gledanjem nastopajočih britanskih akterjev - in interpretacijami Stieberjeve oziroma drugih avtorjev, na katere se sklicuje. Občasno enostavno prevzame tudi (napačne) razlage Britancev ali pa avtorjev, ki so razpravljali o snovi. Tako na primer zaznava francoske preživele koncentracijskega taborišča na Ljubelju kot francoske vojne ujetnike (str. 50). Problematično to postane, če avtorica, ko skuša in

terpretirati vire, prevzema besednjak iz hladne vojne in deloma celo gledanja avtorjev, ki mejijo na revizionizem. Tak primer najdemo pri opisu dogajanj na libuškem polju (avtorica govori o pliberškem) maja 1945 oziroma izročitvi Hrvatov, Srbov in Slovencev s strani britanske armade Jugoslaviji (in Kozakov Sovjetski zvezi) (str. 54-56). Bralec se lahko sprašuje, zakaj atributi "sovražni Titu" oziroma "protikomunistični" služijo kot utemeljitev za preganjanje Hrvatov in Slovencev s strani povojne Jugoslavije, ne navaja pa se njihova poprejšnja kolaboracija z Nemci oziroma njihova afiniteta do fašizma (str. 57).

Na drugi strani Stieberjeva spet ugovarja v številnih primerih tako imenovanemu koroškemu "mainstreamu" in razkriva nekaj mitov. Tako na primer pravi, da je iniciativa za etabliranje in uveljavitev dvojezičnega pouka na dvojezičnem ozemlju povsem jasno izhajala s strani provizorične koroške deželne vlade (str. 304-306) in da ta šolska oblika ni bila, kot se to pogosto trdi, izsiljena s strani Britancev.

Kljub izraženi kritiki knjiga nudi brez dvoma zanimivo branje, ki vedeželjnemu bralcu ponuja vrsto novih pogledov na povojni čas in ga obenem vzpodbuja k nadaljnjim razmišljanjem.

Brigitte Entner

Hellwig Valentin, Der Sonderfall. Kärntner Zeitgeschichte 1918-2004. Hermagors, Klagenfurt = Mohorjeva založba, Celovec 2005, 358 strani (ilustrirano).

Po številnih razpravah in obsežni monografiji (Nationalismus oder Internationalismus? Arbeiterschaft und nationale Frage mit besonderer Berücksichtigung Kärntens 1918-1934. Celovec: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2000, 480 strani), v katerih je obravnaval predvsem zgodovino delavstva, socialne demokracije in dogajanj v letih 1918 do 1920, je Hellwig Valentin pri Mohorjevi založbi v Celovcu izdal novejšo zgodovino Koroške. Namenja jo širšemu krogu za zgodovino zainteresiranih bralcev. V tekstu ne navaja opomb, ki so sicer običajne v znanstvenih objavah, pač pa na koncu nudi obširen seznam strokovne literature. Med navedbami manjka nekaj monografij in razprav, ki bi avtorja pri tej novi razpravi lahko "obvarovale" nekaterih napačnih sklepov. Navaja tudi arhive, ki hranijo vire o koroški zgodovini, prav tako tiskane vire in tisk, kar vse je uporabljal pri pisanju obsežne in s številnimi fotografijami opremljene knjige. Hellwig Valentin, ki se je habilitiral na graški univerzi in tam poleg svoje službe pri koroški deželni vladi tudi predava, se gotovo uvršča med dobre poznavalce novejše koroške zgodovine.

Avtor se ne omejuje na politično zgodovino. V posebnih podpoglavjih vključuje veliko informacij s področja gospodarskega razvoja dežele in s tem socialnega prestrukturiranja njenega prebivalstva iz prevladujočega agrarnega v razvejano in modernizirano postindustrijsko družbo. Poleg tega najdemo osnovne informacije o kulturnem dogajanju, o športu in Cerkvi. Knjiga je razdeljena na tri časovna obdobja, ki jih razčlenjujejo številni podnaslovi. Poglavja imajo enotno strukturo z različnimi poudarki v posameznih obdobjih. Obširno je prikazan politični razvoj z veliko pozornostjo na "koroškem vprašanju", sledi opis gospodarskega in socialnega razvoja, poglavja pa zaključuje s prerezom dogajanja na literarnem, umetnostnem,